

МЕЂУНАРОДНО КРИВИЧНО ПРАВОСУЂЕ – између права, правде, помирења и права жртава –

Драган Јовашевић*

Универзитет у Нишу, Правни факултет

Међународна заједница је предвиђала, од најстаријих времена па све до данашњих дана, различите облике сарадње у циљу кривичног прогона и кажњавања учинилаца најтежих међународних кривичних дела, којима се на најтежи, најгрубљи начин крше правила међународног права и повређују или угрожавању човечност и друга добра заштићена међународним системом правних прописа. Међу тим облицима сарадње најзначајнији је онај вид који се састоји од установљавања и деловања међународних кривичних судова, који у интересу правде, у име цивилизованог дела човечанства или просвећених народа воде кривични поступак и изричу казне и друге кривичне санкције учиниоцима међународних кривичних дела. Постоји више врста међународних судских органа, различите правне природе и трајања, о чијим карактеристикама, улози и организацији говори овај рад са теоријског и практичног аспекта.

Кључне речи: *међународно право, злочини, суд, одговорност, казна.*

Појам међународног кривичног суда

Међународна заједница је предвиђала, од најстаријих времена па све до данашњих дана, различите облике помоћи и сарадње у циљу кривичног прогона и кажњавања учинилаца најтежих међународних кривичних дела, којима се на најтежи, најгрубљи начин крше правила међународног права и повређују или угрожавању човечност и друга добра заштићена међународним системом правних прописа.¹ Међу тим облицима помоћи најзначајнији је онај вид који се састоји од установљавања и деловања међународних кривичних судова, који у интересу правде, у име цивилизованог дела човечанства или просвећених народа, воде кривични поступак и изричу казне и друге кривичне санкције учиниоцима међународних кривичних дела.²

* Проф. др Драган Јовашевић редовни је професор Правног факултета Универзитета у Нишу.

¹ В. Ђурђић, Д. Јовашевић: *Међународно кривично право*, Београд, 2003, стр. 31–36.

² Б. Јанковић: „Оснивање међународног кривичног суда“, *Годишњак Правног факултета у Сарајеву*, Сарајево, 1957, стр. 55–59.

Да би се неки судски орган могао окарактерисати као међународни кривични суд,³ потребно је да буду испуњени одређени услови.⁴

1) Посебан начин стварања суда. Да би такав суд имао карактер „међународног“ суда, он мора бити конституисан на темељу међународног права, односно на темељу правних правила којима се уређују субјекти признати у међународној заједници. Ти судови могу бити формираны уговором између појединих држава (најчешће држава победница после завршених ратова, као што су били, на пример Нирнбершки и Токијски суд) или одлуком међународног органа (нпр. Савета безбедности, у случају Хашког трибунала или трибунала за Руанду).

2) Суд мора да примењује искључиво (или претежно) правила међународног права. То значи да за конституисање и деловање таквог суда постоје посебна међународним правом установљена правила. Таква правила не представљају израз суверенитета неке државе (па макар то била и најмоћнија држава света), нити израз одређеног правног система, већ правни систем међународне заједнице у целини.

3) Састав суда такође мора бити међународни. То значи да чланове суда чине лица разних држављанстава, која представљају међународну заједницу у целини, а не поједине државе из којих таква лица долазе.

4) Суд је надлежан за кривични прогон и кажњавање лица која се јављају као учиниоци међународних кривичних дела, дакле кривичних дела која су одређена као најтежи облици кршења међународног права, дела која су као таква предвиђена у релевантним међународним правним актима.

Појава међународног кривичног суда

Паралелно са покушајима да се хуманизује рат као крајње нехумано средство политике, јављале су се и идеје о оснивању судских органа⁵ са задатком да утврђују кривичну одговорност и кажњивост лица за извршене злочине у доба рата или у вези са ратним збивањима. Тако се још током стогодишњег рата (1337–1453. године) јавила идеја римског папе о оснивању кривичног суда који би био надлежан за суђење извршиоцима најтежих кривичних дела извршених у доба рата.⁶ Но историја је први пут забележила делатност оваквог суда у тринаестом, а потом у петнаестом веку. Тако је за време Шарла Анжујског, у Напуљу 1268. године, изречена смртна казна Конрадину фон Хохенстафену за кривично дело вођења незаконитог рата и за ратне злочине против цивилног становништва. Било је то време када се немачка царска династија борила да задржи позиције власти након што је папа Климент IV, 1265. године, то краљевство доделио династији Ањоу.

³ Према структуралним карактеристикама међународно кривично правосуђе или органи међународне кривичне судбенисти могу се поделити у три групе: 1) стални Међународни кривични суд, 2) *ad hoc* међународни војни судови, односно кривични трибунали и 3) хибридни, мешовити или интернационализовани судови.

⁴ М. Шкорић: *Тужитељ пред међународним казним судовима*, Ријека, 2005, стр. 4–5.

⁵ М. Шкорић: *Тужитељ пред међународним казним судовима*, оп. цит., стр. 13–38.

⁶ В. Ferenz: *An International Criminal Court: A step toward World Peace*, New York, 1980, pp. 223–229.

Такође после незапамћених злочина против цивилног становништва који су извршени у немачком граду Брајзаху 1474. године, на предлог Француске, Аустрије, швајцарских кантона и градова Горње Рајне, формиран је *ad hoc* кривични суд. Он је био састављен од 27 судија из савезних градова (који су у то време имали статус града-државе). Тај судски орган, после спроведеног кривичног поступка, донео је пресуду којом је изрекао смртну казну гувернеру немачког града војводи од Бургундије Петеру фон Хагенбаху, као одговорном лицу за извршене „злочине против природног права и гажења Божјих и људских закона“. Један од оснивача Међународног комитета Црвеног крста Гистав Мојније још 1882. године сачинио је Нацрт Конвенције о оснивању међународног правосудног тела погодног за спречавање и кажњавање кршења женевских конвенција. Дакле, овај предлог подразумевао је идеју о оснивању међународног кривичног суда који би био надлежан за кажњавање лица за повреде женевске конвенције из 1864. године. Међутим, то је још увек било време традиционалног схватања државног суверенитета, па ова идеја није уродила плодом.

Двадесети век доноси нове идеје о формирању међународног кривичног суда.⁷ Тако је још одредбама Версајског мировног уговора из 1919. године⁸ (у одредбама чл. 227. и 230) била предвиђена обавеза победничких сила да изведу пред суд и утврде кривичну одговорност немачких и аустроугарских политичких и војних руководиоца, на челу са немачким царом Вилхелмом II Хоенцолерном, за злочине извршене на бојном пољу и на окупираним територијама. Овим одредбама било је предвиђено и оснивање посебног суда који би водио кривични поступак. Тај суд требало је да сачињавају представници Велике Британије, Италије, Јапана, САД и Француске.⁹ Будући да је холандска влада одбила да изручи немачког цара овом суду, на судском процесу после Првог светског рата, који је одржан пред Врховним судом у Лајпцигу 3. фебруара 1920. године, од оптужених 45 лица за ратне злочине осуђено је само девет лица.

У току 1920. године основан је „Саветодавни комитет правника“, са задатком да изради план за стварање „сталног суда међународне правде који би био надлежан да суди за злочине који представљају кршење међународног јавног поретка или против општег међународног права“ које му уступе Скупштина или Савет Друштва народа. Но убрзо је Скупштина Друштва народа тај предлог одбила као „преурањен“ и питање оснивања међународног кривичног суда остављено је за касније.¹⁰ Следећи покушај да се оснује међународни кривични суд у међуратном периоду уследио је 1934. године, после атентата на југословенског краља Александра Карађорђевића у Марсеју, када је под окриљем Друштва народа 1937. године донета Конвенција против тероризма којом је предвиђено оснивање овог суда. Али будући да ова конвенција никада није ступила на правну снагу, и та идеја остала је само мртво слово.

⁷ Z. D. Rascmany: „The Nationality of the offender and the jurisdiction of the international criminal court“, *The American Journal of International Law*, Washington, 3/2001, pp. 606–623.

⁸ Још 1919. године Комисија за утврђивање одговорности зачетника рата и њиховог кажњавања предложила је оснивање Високог трибунала, којег би сачињавале судије из многих држава (A. Cassese, *Међународно кривично право*, Београд, 2005. године, стр. 385–387).

⁹ М. Бартош: „Општи поглед на развој међународног ратног права од 1907. до 1957. године“, *Југословенска ревија за међународно право*, Београд, број 2/1958, стр. 260–269.

¹⁰ И. Пржић: *Међународни кривични суд*, Архив за правне и друштвене науке, Београд, број 5–6/1939, стр. 504–509.

Међународни војни судови

Незапамћени злочини које су извршили нацисти и фашисти широм света за време Другог светског рата довели су до организовања наднационалних судских органа, који су у спроведеном кривичном поступку изrekli пресуде највишим немачким и јапанским политичким и војним руководиоцима, које су потом и извршене. Наиме, савезничке силе су још 1942. године потписале споразум у палати Сент Џејмс у Лондону, којим су установиле Комисију УН за ратне злочине састављену од седамнаест представника својих држава. Ова Комисија је сачинила 8.178 предмета (досијеа) о лицима која су осумњичена за најтеже међународне злочине извршене у овом рату, али и листу од 750 италијанских ратних злочинаца који су осумњичени за извршене злочине употребом забрањених гасова, убиства цивила и заробљеника у Етиопији за време краткотрајног рата почев 1935. године.

Потом су савезничке силе, на Московској конференцији која је одржана 30. октобра 1943. године, донеле одлуку у виду „Декларације“ да после окончања рата пред суд изведу немачке ратне злочинце чији злочини немају посебну географску одређеност, док је за остале злочинце договорено да им се суди у државама где су та дела и извршена. Касније, на конференцијама „велике тројице“ (председника САД, премијера Велике Британије и председника владе СССР) у Техерану од 28. новембра до 1. децембра 1943. године, на Јалти од 4. до 11. фебруара 1945. године и у Потстадму од 17. јула до 2. августа 1945. године, усаглашени су ставови о потреби суђења главним немачким ратним злочинцима.¹¹ Следећи те идеје, савезничке силе су Лондонским споразумом о гоњењу и кажњавању главних ратних злочинаца Европске осовине, од 8. августа 1945, усвојиле Статут Међународног војног суда.¹²

Овај суд сачињавале су четири судије и четири заменика, које су именовале владе САД, СССР-а, Велике Британије и Француске. Председник суда биран је наизменично по државама. Пресуде су доношене већином гласова, а у случају једнаког броја гласова одлучивао је глас председника суда. Свака од ових држава такође је именовала и по једног јавног тужиоца. Судски поступак и правила доказивања били су уређени делом одредбама овог статута, а делом је сам суд у току поступка доносио одређена процесна правила. Иначе, сам поступак састојао се из следећих фаза: 1) претходна изјава тужиоца, 2) доказна средства оптужбе и одбране, 3) саслушање сведока, 4) речи одбране и оптужбе, 5) изјава оптуженог и 6) пресуда.¹³

¹¹ E. Smit: *The American Road to Nuremberg – the Documentary Record 1944–1945*, Stanford, 1982, pp. 118–155.

¹² У литератури се оправдано истиче да Нирнбершки суд и није био међународни суд, већ више „међусавезнички“ суд јер су га чиниле судије које су били представници победничких држава: САД, СССР, Велике Британије и Француске. Такође, то није био „војни“ суд јер су све судије и њихови заменици, осим совјетских представника, били цивилна лица. Војни карактер ових судова доведен је у сумњу и са аспекта окривљених лица којима је суђено пред овим судом. Наиме, бројна окривљена лица нису имала својство војног лица. Такође, ни кривична дела за која је утврђивана кривична одговорност пред овим судом нису била претежно војног карактера, односно војне природе (В. Ђ. Деган, Б. Павишић: *Међународно казнено право*, Ријека, 2005, стр. 10–11).

¹³ P. Calvoaressi: *Nuremberg – the facts and the consequences*, London, 1947, pp. 78–96.

Пред Међународни војни суд¹⁴ који је заседао у Нирнбергу изведена су 22 оптужена немачка ратна злочинца.¹⁵ На судском процесу,¹⁶ који је трајао дуже од девет месеци, 1. октобра 1946. године од 22 оптужена лица, пресудом је њих дванаест осуђено на смрт вешањем, три лица на доживотни затвор, а четири ратна злочинца осуђена су на временске казне затвора у трајању од 10 до 20 година. Тројица оптужених (Шахт – министар финансија, Папен – дипломата и Фриче – новинар) ослобођени су оптужбе. Осуђени су казне затвора издржавали у затвору Шпандау, над којим су заједничку управу имале све четири силе победнице.¹⁷

Овај суд¹⁸ је у донетој пресуди осудио не само највише политичке и војне руководиоце Трећег рајха,¹⁹ већ је као злочиначке осудио и следеће организације (правна лица): а) вођство Националсоцијалистичке партије, б) Гестапо – Тајну државну полицију, в) СС јединице – независне јединице нацистичке партије и г) СД – обавештајну организацију Трећег рајха.²⁰ Иако је било упорних захтева, Нирнбершки суд није прогласио злочиначким следећа правна лица: а) СА одреде – ударне одреде нацистичке партије, б) Владу Трећег рајха и в) Генералштаб и Врховну команду немачке армије.²¹

На другом крају света, на Далеком истоку, одлука о кажњавању²² највиших јапанских војних и политичких руководиоца за вођење агресивног рата и извршене бројне злочине донета је још 1. децембра 1943. године, на конференцији у Каиру којој су присуствовали представници САД, Велике Британије и Кине. Све појединости о токијском суду биле су прецизиране и у акту о капитулацији који је Јапан потписао 2. септембра 1945. године. Нешто пре тога, 26. јула 1945. године, савезничке силе донеле су Потсдамску декларацију, на основу које је потом основан Токијски трибунал. Наиме, одлуком (посебним прогласом – „Повељом“) америчког команданта за Далеки исток генерала Дагласа Макартура (а не уговором савезних победничких сила као у случају Нирнбершког суда), војни суд је основан и ради суђења јапанским војним и политичким руководиоцима за злочине извршене на Далеком истоку. Овај суд био је састављен од једанаест судија (без заменика), које је именовао врховни командант

¹⁴ Б. Златарић: „Хашка конвенција из 1907. године и индивидуална кривична одговорност за ратне злочине“, *Југословенска ревија за међународно право*, Београд, број 2/1958, стр. 296.

¹⁵ Интересантно је да из политичких разлога већ у то време није било иницијативе победничких сила да на исти начин суде најодговорнијим лицима у фашистичкој Италији, било пред међународним, било пред националним судовима, и поред истакнутих захтева Етиопије, Грчке и Југославије.

¹⁶ Судски процес у Нирнбергу започео је 20. новембра 1945. и трајао је до 30. августа 1946. године. За време 218 радних дана саслушано је око 360 сведока и при томе је размотрено више од 200.000 писаних сведочења, која су потврђена заклетвом одсутних сведока из разних држава.

¹⁷ М. Марковић: „Нирнбершко суђење – примена нових начела у међународном кривичном праву“, *Зборник Института за криминологија и социјолошка истраживања*, Београд, број 2/1973, стр. 173–185.

¹⁸ G. M. Gilbert: *Nuremberg Diary*, London, 1948, pp. 67–101.

¹⁹ В. Василијевић: „Суђење пред међународним војним судом у Нирнбергу и развој међународног кривичног права“, *Југословенска ревија за међународно право*, Београд, број 3/1971, стр. 305–334.

²⁰ A. Neave, *Nuremberg: особно свједочанство о суђењу главним нацистичким ратним злочинцима 1945–1946*, Загреб, 1980, стр. 54–89.

²¹ Љ. Прљета, *Злочини против човечности и међународног права*, Београд, 1992, стр. 14–19.

²² Одлука о кажњавању јапанске агресије донета је 1. децембра 1943. године на конференцији у Каиру, на којој су учествовали амерички председник Рузвелт, кинески председник Чанг Кај Шек и британски премијер Черчил, а појединости су прецизиране у акту о капитулацији Јапана од 2. септембра 1945. године.

на предлог влада савезничких држава²³ које су и потписале акт о капитулацији Јапана. Свака од влада држава које су биле у рату са Јапаном именовале су по једног судију, а суд је доносио одлуке већином гласова. Главног тужиоца овог суда именовале су САД. Врховни командант такође је одобравао и извршење изречених казни.²⁴

Овај суд је на процесу који је вођен од 3. маја 1946. до 14. новембра 1948. године²⁵ (када је изречена пресуда) од оптужених 25 лица, седам лица осудио на казну смрти, шеснаест лица на казну доживотног затвора, а два лица су осуђена на казну затвора у трајању од 7 од 20 година. Ниједан од оптужених није ослобођен оптужбе.²⁶ Међутим, после Другог светског рата на ослобођеним територијама основано је више различитих судова који су водили кривичне поступке и судили појединим ратним злочинцима, углавном за извршена међународна кривична дела на њиховим територијама. Тако су основани: 1) савезнички окупациони судови, 2) национални судови савезничких држава (држава победница) и 3) национални судови побеђених држава. Ови судски органи судили су учиниоцима тешких кривичних дела против човечности и међународног права, која су извршена на одређеним окупираним територијама.²⁷

На основу Закона број 10. Контролног савета за Немачку, у Нирнбергу је одржано још неколико судских процеса (тзв. накнадни процеси) у периоду од октобра 1946. до априла 1949. године. У овим процесима пред судским већем у дванаест судских поступака од стране тужиоца Тејлора Телфорда оптужено је укупно 185 политичких и војних руководиоца немачког Рајха, од којих је 24 лица осуђено на смрт (то су процеси Листу, Рендулићу, Бемеу, Шпајделу и др.). И у другим државама (Југославији, СССР-у, Чехословачкој, Пољској, Белгији, Француској, Норвешкој) у послератном периоду одржано је више судских процеса пред националним судовима у којима је утврђивана кривична одговорност за учињене злочине у Другом светском рату.

Дакле, у периоду после Другог светског рата међународно кривично право реализовало се на неколико нивоа.²⁸ 1) Највиши ниво био је реализован пред нирнбершким и токијским судовима, где су поступци вођени против највиших војних и политичких руководиоца. Ти судски процеси имају међународни карактер и то је највиши ниво међународних судова. 2) Суђење пред војним судовима држава победница, најпре у окупационим зонама у Немачкој и пред америчким војним судовима на

²³ Чланове Токијског суда именовале су следеће државе: САД, СССР, Велика Британија, Француска, Кина, Аустралија, Канада, Холандија, Нови Зеланд, Индија и Филипини. Председник суда био је Аустралијанац Вилијам Веб, а главни тужилац Американац Џозеф Кинин, који је и сачинио текст одлуке („Повеље“) о установљењу овог суда. Ова Повеља садржи само 17 чланова (за разлику од Статута Нирнбершког суда који има 30 чланова). И она садржи истоветне одредбе о међународним кривичним делима, али не предвиђа могућност да се одређена правна лица – организација или група – прогласи за злочиначку организацију. Поред тога, надлежност Токијског суда простирала се на извршена међународна кривична дела у периоду од 1. јануара 1928. до 2. септембра 1945. године.

²⁴ R. H. Minear, *Victor's Justice: The Tokyo War Crimes Trial*, Princeton, 1973, pp. 74–123.

²⁵ Оптужница пред Токијским судом садржала је 1.218 страница, судска расправа одржана је на 818 седница судског већа, где је саслушано укупно 418 сведока, уз 4.336 писмених сведочења одсутних сведока, при чему се записник са суђења састојао од 48.412 странице.

²⁶ B. V. A. Roling, A. Cassese: *The Tokyo trial and Beyond*, Oxford, 1993, pp. 143–152.

²⁷ А. Вајс, *Проблеми међународног кривичног правосуђа*, Међународна политика, Београд, број 4/1952, стр. 15–16.

²⁸ C. M. Bassiouni: *The legislative history of the international criminal court*, Ardsley, 2005, pp. 118–139.

Далеком истоку – то је средњи ниво међународних судова. 3) Суђење пред националним судовима појединих држава, где су поступци вођени против свих учинилаца кривичних дела према критеријуму места где је кривично дело извршено. То је најнижи ниво кривичног правосуђа за међународна кривична дела.

Ad hoc трибунали

Оснивање ad hoc трибунала²⁹

Међународно кривично право данас се састоји из прописа садржаних у низу међународних уговора, конвенција, пактова и протокола. Тежња да се дође до кодификације свих ових прописа уродила је плодом тек на крају двадесетог века, иако су активности управљене у овом смеру отпочеле одмах после Другог светског рата.³⁰

Тако је Генерална скупштина ОУН још 1946. године формирала Комисију за кодификацију и развој међународног кривичног права, која је касније названа Комисијом за међународно право и припрему кодекса међународних злочина. Комисија је формулисала основне принципе³¹ међународног кривичног права који су произишли из нирнбершке и токијске пресуде (тзв. нирнбершки принципи) и израдила Пројект кодекса међународних злочина. Тај пројекат поднет је на усвајање Генералној скупштини ОУН 1954. године, али због неслагања међу водећим силама света тога времена (доба хладног рата и оштро супротстављених блокова), није био усвојен.³² Генерална скупштина ОУН је потом, на Петом заседању, формирала Комитет за међународно кривично правосуђе, који је израдио Нацрт Статута међународног кривичног суда и поднео га на усвајање на Седмом заседању Скупштине. Према томе, доношење кодекса о међународним злочинима и увођење међународног кривичног правосуђа постали су тековина почетка трећег миленијума.³³ Но тек 1975. године, Пети конгрес о превенцији криминалитета и поступању са учиниоцима, одржан у Женеви, усвојио је Резолуцију о превенцији тортуре и превенцији и сузбијању тероризма свих врста. Том приликом поново је разматрана идеја о формирању Међународног кривичног суда.³⁴ У оквиру Комисије за људска права ОУН и Међународног удружења за казнено право (*IAPL*) израђен је и Нацрт статута Међународног кривичног суда, који чак ни западни блок земаља није био спреман да прихвати (посебно у делу надлежности за гоњење злочина апартхејда).

²⁹ Појам трибунала је општи назив који је резервисан само за међународна судишта која имају привремени значај или уско специјализовану надлежност, за разлику од појма суда који одређује судиште које је установљено са намером да буде стални орган са широким надлежношћу (В. Ђ. Деган, Б. Павишић: *Међународно казнено право*, оп. цит., стр. 9).

³⁰ W. Schabas: „War Crimes in International Law”, *The American Journal of International Law*, Washington, 3/1997, pp. 570–572.

³¹ „Потврда начела међународног права прихваћених статутом Нирнбершког суда”, *Наша законитост*, Загреб, број 1–2/1992, стр. 349.

³² Видети: В. Василијевић: *Међународни кривични суд*, Београд, 1961.

³³ Ф. Бачић: „Кривичноправни аспекти рата у Хрватској”, *Законитост*, Загреб, број 5/1992, стр. 671–679.

³⁴ J. R. W. D. Jones, S. Powles: *International criminal practice*, Ardsley, New York, 2003, pp. 312–362.

Даљи напори међународне заједнице у организовању јединственог фронта борбе против међународног криминалитета одвијају се углавном у правцу предузимања напора на сузбијању трговине опојним дрогама и психотропним супстанцијама. Тако је петнаест карибских и латиноамеричких држава подржало идеју о Међународном кривичном суду³⁵ на Специјалној сесији о наркотичним дрогама Генералне скупштине ОУН 1989. године. Но овој идеји оштро су се успротивиле САД, Велика Британија и Француска. Међународно-правна комисија Генералне скупштине ОУН ипак је наставила са радом на студији о формирању, надлежностима и правилима поступања међународног кривичносудског органа, о чему је посебно било речи 1990. године у Хавани, на Осмом конгресу ОУН о превенцији злочина и поступању са извршиоцима. Следеће године, на Шестом комитету ОУН, Међународноправна комисија презентовала је свој Извештај о злочинима против мира, човечности и безбедности човечанства.³⁶ Питање формирања наднационалног судског органа потом је разматрано више пута, и то: 1991. године, у оквиру Фондације за установање међународног кривичног суда (*FEICC*), те 1992. године, од међународног научног и професионалног саветодавног већа УН (*ISPAC*) и Међународног удружења за казнено право (*IAPL*).

И тада, уместо формирања сталног судског органа у оквиру и под окриљем ОУН, почетком деведесетих година 20. века почињу да јачају идеје о оснивању посебних судова (тзв. *ad hoc* судова) за поједине случајеве кршења међународних права.³⁷ Такви предлози посебно гласно су били изражени од Сената и Представничког дома Конгреса САД када су започела и неформална саслушања о злочинима ирачког председника Садама Хусеина и других ирачких војних и политичких руковођилаца за повреде међународног права за време агресије Ирака на Кувајт 1990. године. Иако је, дакле, после Другог светског рата у оквиру Организације уједињених нација или њених појединих органа било више покушаја да се оснује један стални међународни кривични судски орган, ти покушаји остали су без успеха. Тек почетком деведесетих година 20. века, са ратним збивањима на просторима бивше СФР Југославије и Руанде, јачају идеје да се оснују посебни *ad hoc* трибунали³⁸ за суђење учиниоцима најозбиљнијих и најтежих повреда међународног хуманитарног права на подручју ових држава.³⁹

³⁵ В. Broomhall: *International justice and the international criminal court: between sovereignty and the rule of law*, Oxford, 2004, pp. 289–312.

³⁶ Видети: *Commentaries on the International Law Commissions, Draft Code of the Crime against the Peace and Security of Mankind*, AIDP, 1993.

³⁷ Видети: *Међународни кривични трибунал*, Зборник документа, Београд, 1996. године; И. Јосиповић, *Хашко имплементацијско казнено право*, Загреб, 2000; J. M. Henckaerts, B. L. Doswald; *Обичајно међународно хуманитарно право*, Cambridge, 2005.

³⁸ Лат. *tribunal* – судијска столица, суд (Б. Кривокапић: *Лексикон међународног права*, Београд, 1997, стр. 249).

³⁹ Због немоћи на војним и политичким нивоима, одговор међународне заједнице на сукоб у бившој СФР Југославији био је противуречан и неблаговремен. О стварању одговарајућег трибунала преговарало се још у току сукоба – не само као о закаснелој мери за спасавање образа, већ и због побожног веровања да ће он служити као средство одвраћања од вршења даљих злочина. Идеју о формирању оваквог трибунала у пролеће 1992. године изнео је Р. Бадинтер, бивши министар правде Француске. Први нацрт Статута овог трибунала израдила је трочлана комисија коју је именovala Конференција о европској безбедности и сарадњи (A. Cassese, *Међународно кривично право*, оп. цит., стр. 395–398).

На основу Повеље ОУН⁴⁰ и главе VII основана су два *ad hoc* трибунала.⁴¹ Први је Трибунал за гоњење лица одговорних за озбиљне повреде међународног хуманитарног права извршене на тлу бивше СФР Југославије,⁴² основан Резолуцијом Савета безбедности ОУН број 827 од 25. маја 1993. године. Резолуцијом истог органа број 1503 од 28. августа 2003. године постављена је „завршна стратегија“, којом је предвиђено да све истраге пред овим судским органом буду окончане до краја 2004, а првостепени поступци до краја 2008, како би до краја 2010. године били окончани и сви кривични поступци по правним лековима. Други је Међународни кривични трибунал за Руанду, који је основан Резолуцијом Савета безбедности ОУН број 955 од 8. новембра 1994. године.⁴³

Дакле, коначну премијеру међународно кривично правосуђе доживело је на примеру ратних збивања на просторима бивше СФР Југославије,⁴⁴ односно Руанде, деведесетих година прошлог века. Тада се, прво, прибегло коришћењу главе VII, Повеље ОУН и члана 29. како би се формирао Међународни трибунал за суђење лицима одговорним за озбиљне повреде међународног хуманитарног права извршене на територији бивше Југославије од 1991. године.⁴⁵ Наиме, још 13. јула 1992. године Савет безбедности ОУН је Резолуцијом број 764 обавезао све стране у sukobима на просторима бивше СФР Југославије⁴⁶ на изричиту примену хуманитарног међународног права, а посебно Женевских конвенција из 1949. године.⁴⁷

У Резолуцији број 771 од 13. августа 1992. године Савет безбедности ОУН поново је изразио забринутост због настављања чињења повреда међународног хуманитарног права, посебно на територији Босне и Херцеговине,⁴⁸ укључујући масовна присилна исељавања и депортације цивила, хапшења и злоупотребу цивила у логорима, намерне нападе на неборце, болнице и амбуланте, спречавање испорука хране и медицинских потреба цивилима и обесно оштећење или уништење имовине.⁴⁹ Том приликом позване су државе и међународне организације да прикупљају и Савету безбедности достављају податке и информације о извршеним злочинима и повредама међународног хуманитарног права.⁵⁰ Потом је Савет безбедности ОУН, у Резолуцији број 808 од

⁴⁰ Трибунали су основани као принудне, општеобавезујуће мере у оквиру овлашћења Савета безбедности из члана 41. Повеље УН, ради спречавања нарушавања мира. Такође, према Повељи УН, и то члану 29, Савет безбедности је овлашћен да оснива помоћна тела и управо као такво тело су и основани трибунали.

⁴¹ J. E. Ackerman, E. O Sullivan: *Practice and Procedure of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia with selected materials from International Criminal Tribunal for Rwanda*, Hague, London, Boston, 2000, pp. 67–89.

⁴² И. Јосиповић, „Ново хрватско имплементацијско казнено право: процесноправни и организациони аспекти“, *Хрватски љетопис за казнено право и праксу*, Загреб, број 2/2003, стр. 843–876.

⁴³ Н. Roggeман: „Интернационални казнени суд УН из 1993. године и злочини у балканском рату“, *Зборник Правног факултета у Сплиту*, Сплит, број 1–2/1994, стр. 39–48.

⁴⁴ Ф. Бачић, „Кривичноправни аспекти рата у Републици Хрватској“, *Законитост*, Загреб, број 5/1992, стр. 671–679.

⁴⁵ *Basic Documents*, United Nations, ICTY, Hague, 1995, pp. 5–27.

⁴⁶ И. Звонарек, „Кршење међународног ратног и хуманитарног права од стране агресора тијekom домовајинског рата“, *Правни вјесник*, Осиек, број 3–4/1997, стр. 151–169.

⁴⁷ R. Goldstone, „War Crimes Law comes of Age“, *The American Journal of International Law*, Washington, 2/2000, str. 417–418.

⁴⁸ C. M. Bassiouni: *A manual on International Humanitarian Law and arm control agreements*, Ardsley, 2000, pp. 131–168.

⁴⁹ В. Simma: „The responsibility of individuals for human rights abuses in internal conflicts: A positivist view“, *The American Journal of International Law*, Washington, 2/1999, pp. 304–314.

⁵⁰ I. Bantekas: *Principles of direct and superior responsibility in international humanitarian law*, Manchester, 2002, pp. 45–59.

22. марта 1993. године, одлучио да формира Међународни трибунал за гоњење лица одговорних за озбиљне повреде међународног хуманитарног права⁵¹ извршене на територији бивше Југославије од 1991. године,⁵² што коначно и чини Резолуцијом број 827 од 25. маја 1993, када је усвојен Статут трибунала са седиштем у Хагу.⁵³ Овај трибунал⁵⁴ до сада је донео више пресуда за учињена међународна кривична дела: а) злочин против човечности, б) ратне злочине, в) тешке повреде закона и обичаја ратовања и г) злочин геноцида⁵⁵ (први пут је судско веће којим је председавао судија Алмиро Родригез, августа 2002. године, изрекло казну за најтеже кривично дело ове врсте – геноцид, генералу Радиславу Крстићу, за извршени злочин у Сребреници).

Сличан Трибунал⁵⁶ основан је Резолуцијом Савета безбедности ОУН број 955 од 8. новембра 1994. године ради утврђивања кривичне одговорности и кажњавања лица одговорних за извршена кривична дела против човечности и међународног права за време грађанског рата у Руанди.⁵⁷ Овај трибунал⁵⁸ има седиште у граду Аруши у Танзанији и његов је задатак да утврди кривичну одговорност и изрекне казне учиниоцима најтежих кривичних дела у Руанди.⁵⁹ Тако је судско веће трибунала којим је председавао судија Вилијам Секуле крајем 2003. године бившем градоначелнику Мукинга Јувеналу Кајелијелу, припаднику Хуту племена, изрекло казну доживотног затвора за кривично дело геноцида⁶⁰ над Тутсима, које је извршено у граду Рухенгеру.

Организација и поступак пред *ad hoc* трибуналима

С обзиром на то да су организација и поступак⁶¹ оба *ad hoc* кривична трибунала засновани на истим поставкама и начелима, изложићемо карактеристике Хашког трибунала. При томе треба указати на разлике у надлежностима трибунала за Руанду⁶² у односу на Хашки трибунал. Те разлике свде се на следеће:⁶³

⁵¹ С. Фабијанић Гагро: „Немеђународни оружани сукоби у пракси Међународног кривичног трибунала за бившу Југославију“, *Зборник Правног факултета у Ријеци*, Ријека, број 2/2007, стр. 1113–1138.

⁵² М. Prince, M. A. Prince: *UN genocido impuni: L' Armenocide*, Beirut, 1967, pp. 78–92.

⁵³ И. Звонарек: „Кршење међународног ратног и хуманитарног права од стране агресора тијekom домо-винског рата“, *Правни вјесник*, Осиек, број 3–4/1997, стр. 151–169.

⁵⁴ В. Broomwal, *International justice and the international criminal court*, op. cit., pp. 312–351.

⁵⁵ Н. Цигар, С. Мештровић: *Genocide in Bosnia: the politice of ethnic cleaning*, Texas, 1995, str. 43–76.

⁵⁶ D. L. Jonson, „The International Tribunal for Rwanda“, *International Review of Penal Law*, 1–2/1996, pp. 211–233.

⁵⁷ С. Van de Wyngaert: *International criminal law*, Kluwer, Hague, London, Boston, 2001, pp. 12–34.

⁵⁸ У току 2003. године, уместо Карле дел Понте за главног тужиоца овог трибунала постављен је Хашан Џалов из Гамбије. Од оснивања до краја 2003. године овај трибунал осудио је дванаест лица оптужених за међународна кривична дела извршена у грађанском рату у Руанди.

⁵⁹ G. Yacoubian, „The efficacy of international criminal justice: Evaluating the aftermath of the Rwandan genocide“, *World Affairs*, Washington, 4/1999, pp. 186–192.

⁶⁰ Б. Лукшић: „Genocide and command responsibility“, *Зборник Правног факултета у Сплиту*, Сплит, број 4/2001, стр. 283–291

⁶¹ В. Ракић Водинић: „Приказ Правила о поступу и доказивању Међународног трибунала за суђење лицима за које се претпоставља да су одговорна за тешке повреде међународног хуманитарног права учињене на територији бивше Југославије“, *Југословенска ревија за међународно право*, Београд, број 1–2/1994, стр. 122–131.

⁶² Између Хашког трибунала и Трибунала за Руанду постоји више разлика: 1) Трибунал за Руанду је основан на захтев владе у овој афричкој држави, додуше не оне владе која је и отпочела грађански рат, 2) рат у Руанди је проглашен за грађански рат – дакле унутрашњи оружани сукоб, а не за међународни оружани сукоб и 3) казне које су изречене од Трибунала за Руанду могу се извршавати и у Руанди, а то још увек није случај за државама чијим се држављанима судило у Хашком трибуналу.

1. просторна надлежност је шире одређена у Статуту трибунала за Руанду јер се она простире на сва кривична дела која су извршена на територији Руанде, али и на територији суседних држава под условом да су кривична дела извршила лица која су држављани Руанде. Хашки трибунал је пак надлежан за међународна кривична дела која су извршена само на територији бивше СФР Југославије;

2. временска надлежност је уже одређена у Статуту Трибунала за Руанду⁶⁴ јер је овај трибунал надлежан само за међународна кривична дела која су извршена у временском периоду од 1. јануара до 31. децембра 1994. године. Насупрот томе, надлежност Хашког трибунала простире се на сва међународна кривична дела која су извршена у периоду од 1991. године (без одређења тачног датума у 1991. години, као и без одређења до када се ова дела могу извршити, што практично значи да се та надлежност простире на сва кривична дела која процени тужилаштво). Тако се пред овим трибуналом воде кривични поступци и за кривична дела која су извршена у току 1998. и 1999. године, дакле у време пре и за време НАТО агресије на СР Југославију;

3. стварна надлежност трибунала⁶⁵ за Руанду је уже одређена. Наиме, према Статуту Трибунала за Руанду,⁶⁶ он је надлежан за утврђивање кривичне одговорности и изрицање казни учиниоцима кривичних дела: а) геноцида, б) злочина против човечности и в) тешких повреда члана 3. Женевске конвенције за заштиту жртава рата из 1949. године и Другог допунског протокола из 1977. године која су извршена на територији Руанде (будући да се овде не ради о међународном, већ о унутрашњем оружаном сукобу, али са огромним бројем цивилних жртава), али и у случају извршења кривичних дела од држављана Руанде ван територије ове државе. Дакле, трибунал за Руанду није надлежан за злочине који се могу извршити у контексту међународног оружаног сукоба, тј. тешка кршења Женевских конвенција из 1949. године и кршења закона и обичаја рата. Насупрот томе, Хашки трибунал је надлежан за следећа међународна кривична дела: а) злочин против човечности, б) злочин геноцида, в) тешке повреде Женевских конвенција из 1949. године и д) кршење закона и обичаја ратовања.⁶⁷

Хашки трибунал чине следећи органи: 1) судска већа (првостепено и жалбено), 2) тужилаштво и 3) секретаријат трибунала. Судска већа састављена су од једанаест независних судија, од којих су тројица судија у првостепеном већу (при чему не могу да буду из исте државе) и пет судија у жалбеном већу. Статут предвиђа одређене услове потребне за избор судија овог трибунала. За судију могу бити изабрана лица високих моралних особина, непристрасна и са интегритетом, која поседују квалификације које се захтевају у њиховим државама за највиша судијска звања. Њих бира генерална скупштина ОУН на време од четири године. Судије бирају председника трибунала, који председава поступком пред жалбеним већем (чл. 12, 13, и 14. Стату-

⁶³ С. М. Bassiouni: *A manual on international humanitarian law and arms control agreements*, Ardsley, 2000, pp. 131–16.

⁶⁴ Б. Кривокапић: „Међународни кривични трибунал за бившу Југославију и Руанду – pro et contra“, *Страни правни живот*, Београд, број 1–3/1996, стр. 43–65.

⁶⁵ G. Mettrauh, *International crimes at the ad hoc tribunals*, Oxford, 2005, pp. 289–316.

⁶⁶ Б. Кривокапић: „Међународни трибунал за Руанду“, *Југословенска ревија за међународно право*, Београд, број 1/1997, стр. 73–80.

⁶⁷ Д. Јовашевић: *Коментар Кривичног закона СР Југославије*, Београд, 2002, стр. 14 и даље; Д. Јовашевић: *Међународна кривична дела – одговорност и кажњивост*, Ниш, 2010, стр. 89–93.

та). Тужилац је одговоран за истрагу учињених злочина и оптужење лица одговорних за кривична дела из надлежности трибунала. То је независни орган трибунала кога поставља Савет безбедности ОУН. То мора бити лице високих моралних квалитета, које поседује највиши ниво стручне компетенције и искуства у вођењу истрага и оптужби у кривичним стварима. Бира се на период од четири године (члан 16. Статута). Секретаријат је одговоран за администрацију и услуге Међународном трибуналу. Чине га секретар и остало особље. Секретара поставља генерални секретар ОУН на период од четири године. Особље секретаријата поставља секретар (члан 17).

Одредбе чл. 18–26. Статута уређују кривични поступак пред Трибуналом. Тужилац започиње истрагу по службеној дужности или на основу прибављених информација из било ког извора (нпр. влада и органа ОУН, невладиних и међувладиних организација). Он прима све информације и одлучује о томе да ли постоји довољно основа за оптужење неког лица. При томе, он може да испитује осумњиченог, жртве или сведоке, као и да прикупља релевантне доказе, те да предузима поједине истражне радње на лицу места. У обављању ових послова он може да тражи помоћ органа државе где се такве радње предузимају. Осумњичени кога испитује тужилац има право на браниоца по свом избору, као и право на бесплатну правну помоћ постављеног браниоца, те право на превођење целокупног материјала на свој језик. Када утврди да постоји „случај“, тужилац припрема оптужницу која садржи чињенични опис дела, кривично дело које се оптуженом ставља на терет, као и сакупљене доказе. Потом се оптужница доставља судији првостепеног већа.

Следи фаза преиспитивања оптужнице. То је надлежност судије првостепеног већа, који, када утврди да је „случај“ довољно формиран, потврђује оптужницу или ако није задовољан може да је одбаци. После потврде оптужнице, судија на захтев тужиоца може да изда наређење и налоге за хапшење, задржавање, предавање и трансфер оптуженог или друга наређења од значаја за даље вођење кривичног поступка. Претресни поступак пред првостепеним већем је следећа фаза поступка пред Хашким трибуналом. Веће је дужно да обезбеди коректно и брзо вођење кривичног поступка, у сагласности са Правилима процедуре и доказивања, уз пуно поштовање права оптуженог, као и заштите жртава и сведока. Лице против кога је потврђена оптужница се притвара, потом се обавештава о оптужбама против њега и приводи трибуналу. По отпочињању претреса прво се чита оптужница, затим се утврђује да ли су поштована сва права оптуженог, као и да ли је он разумео оптужницу. Потом се оптужени поучава о праву да одговори на све наводе оптужнице. Првостепено веће тада утврђује датум претреса. Саслушање је јавно, осим ако постоје разлози за искључење јавности у складу са Правилима процедуре и доказивања.

Члан 21. Статута Хашког трибунала гарантује оптуженом лицу следећи корпус права, међу којима се посебно истичу: 1. једнакост пред трибуналом, 2. право на поштено и јавно саслушање, 3. претпоставка невиности, као и 4. гаранције пуне равноправности оптуженог, као што су: а) да буде сместа и детаљно обавештен на свом језику о природи и основама оптужбе, б) да има одговарајуће време и могућности за припрему одбране, као и право да комуницира са браниоцем по свом избору, в) да му се суди без непотребног одлагања, г) да му се суди у личном присуству, као и да се брани лично и уз стручну помоћ, д) да испитује сведоке оптужбе и да обезбеди присуство и испитивање сведока одбране, ђ) право на бесплатну помоћ преводиоца и е) да не буде принуђен да сведочи против себе или да призна кривицу.

Када је кривична ствар у довољној мери расветљена и разрешена, првостепено веће објављује пресуду, која се доноси већином гласова. Уз изреку о кривици и казни, пресуда се допуњава писменим образложењем које може да садржи и издвојена мишљења и неслагања појединих судија – чланова судећег већа. Незадовољна страна може да изјави жалбу из следећих разлога: 1. због грешке у правним питањима које одлуку суда чине мањкавом и 2. због чињеничне грешке која је довела до неправилне одлуке. О поднетој жалби одлучује жалбено веће, које нападнуту одлуку може да: а) потврди, б) поништи или в) промени (преиначи). Када се открије нова чињеница, која није постојала у време суђења пред првостепеним или жалбеним већем, а која може да буде одлучујућег значаја за одлуку суда, осуђено лице или тужилац могу поднети трибуналу захтев за понављање поступка. То је једина врста ванредног правног лека који познаје Статут Хашког трибунала.

Основне тешкоће⁶⁸ са којима се у досадашњем раду суочавао Хашки трибунал могу се свести на:⁶⁹ 1. недовољну сарадњу држава у погледу хапшења и предаје оптужених лица и приступа доказима, што отежава ефикасан рад тужилаштва, 2. вишегодишње трајање појединих истрага, што је омогућило да многи осумњичени умру пре почетка суђења или пре доношења судске одлуке (па је на тај начин њихова кривица остала неутврђена), 3. неравноправан положај одбране у односу на истражно техничке и временске могућности којима располаже тужилаштво, 4. адверсарни систем суђења, који у сложеним и обимним случајевима доводи до неразумно дуготрајних судских поступака, што доводи до колизије два важна процесна начела: а) претпоставке невиности и б) неограниченог трајања притвора и 5. околност да судије не присуствују нагодбама тужилаштва са оптуженима, које се често завршавају споразумом о признању кривице.⁷⁰

Стални међународни кривични суд

Оснивање и надлежност суда

Међународни *ad hoc* трибунали нису задовољили светску, ни лаичку, ни правничку јавност у погледу осећања правде и правичности. Све јаче се испољава потреба за оснивањем једног сталног и универзалног међународног кривичног суда,⁷¹ пред којим би одговарали извршиоци свих међународних злочина без обзира чији су држављани и без обзира на своју функцију и место где су злочини извршени.⁷² Као резултат такве тежње и свих раније уложених напора, коначно је на Дипломатској конфе-

⁶⁸ М. Гргић: „Практична примјена одредаба међународног казненог права“, Зборник радова *Актуелна питања казненог законодавства*, Загреб, 2007, стр. 289–323.

⁶⁹ В. Димитријевић, О. Рачић, В. Ђерић, Т. Палић, В. Петровић, С. Обрадовић: *Основи међународног јавног права*, Београд, 2007, стр. 233–234.

⁷⁰ А. Маршавелски, „А comparason between the ICTY and the ICC and their contributions for the victims of international crimes“, *Правник*, Загреб, број 1/2008, стр. 163–165.

⁷¹ А. Есер: „На путу ка међународном казненом суду, настанак и темељне црте Римског статута“, *Хрватски љетопис за казнено право и праксу*, Загреб, број 1/2003, стр. 133–163.

⁷² М. Дамашка, „Прави циљеви међународног казненог правосуђа“, *Хрватски љетопис за казнено право и праксу*, Загреб, број 1/2008, стр. 13–33.

ренцији у Риму јула 1998. године усвојен Римски статут⁷³ Међународног кривичног суда.⁷⁴ Од укупно присутних 148 представника држава, 120 је гласало за Статут, 21 држава је била уздржана, док је седам било против.⁷⁵ Да би суд почео да функционише било је потребно да Статут потпише и ратификује најмање 60 држава.

Овај статут Међународног кривичног суда (познат и као Римски статут)⁷⁶ ступио је на снагу 1. јула 2002. године, чиме је суд формално и основан (када је извршена кодификација међународног кривичног права), а 11. марта 2003. године, у присуству представника 89 држава (потписница Статута) и генералног секретара ОУН Кофи Анана, инаугурисано је осамнаест судија овог суда, на челу са председником суда, канадским судијом Филипом Киршом (који је својевремено био председавајући Римске конференције 1998. године, када је и усвојен Статут овог суда). Нешто касније, 21. априла 2003. године, за главног тужиоца овог суда изабран је Аргентинац Луис Морено Окампо.

Стални Међународни кривични суд⁷⁷ коначно је почео са радом 1. јула 2003. године. Тако је отворена нова страница у историји људске цивилизације. Међународни кривични суд⁷⁸ основан Римским статутом комплементаран је националном правосудју. Наиме, усвојено је гледиште, садржано у Преамбули Статута, да је пре свега на државама да гоне учиниоце међународних злочина, а тек ако оне то не учине, поступак покрене Међународни суд. Седиште Међународног кривичног суда је у Хагу у Холандији, с тим што оно може да буде и на другом месту, када и где се то покаже неопходним. Овако схваћена комплементарност значи да је Међународни кривични суд само проширење националне кривичне јурисдикције. Он тако није „наднационални“, него „интернационални“ орган.⁷⁹ Он не може учинити ништа више него што могу и национални судови. Међународни кривични суд не може директно да хапси окривљена лица, нити да прикупља релевантне доказе, јер нема „своју“ полицију. Због тога и сви захтеви за сарадњу и пружање међународне кривичноправне помоћи морају да иду преко националних судова. Како је тај суд само „продужетак“ националних судова, окривљена лица му се не „изручују“ (екстрадирају), него се „предају“.⁸⁰

⁷³ Д. Деренчиновић: „Инплементација материјалноправних одредби Статута Међународног казненог суда (Римски статут) у хрватском казненом законодавству“, *Хрватски глетопис за казнено право и праксу*, Загреб, број 2/2003, стр. 877–906.

⁷⁴ Видети: *U. N. Doc. A/Conf. 183/9*, International Legal Materials, 1999. године; Ch. Blakesley: *Jurisdiction, Definition and Triggering Mechanism, The International Criminal Court*, 13. Nouvelles etudes penales, AIDP, 1997.

⁷⁵ Против Статута сталног међународног кривичног суда изјаснили су се представници следећих држава: САД, Кине, Израела, Индије, Ирака, Либије и Катара.

⁷⁶ О. Рачић: „Један поглед на стални Међународни кривични суд“, *Међународна политика*, Београд, број 1072/1998, стр. 16.

⁷⁷ У правној теорији је готово опште прихваћено да је Римски статут настојао да оствари синтезу начела кривичног права из разних правних система, а при томе се нарочито трудио да помири англосаксонско кривично право и европско континентално кривично право. Стога су многе његове одредбе плод компромиса, па их неки аутори означавају као хибридне норме. Но већ сама чињеница да се Римски статут хвата у коштац са финесама кривичноправне догматике представља значајан корак напред у поређењу са статутима претходних међународних судова (П. Новоселец: *Опћи дио казненог права*, Загреб, 2004, стр. 481).

⁷⁸ И. Јосиповић: *Пут до Рима: преглед правних и политичких околности које су допринијеле оснивању Међународног казненог суда*, Загреб, 2001, стр. 13–73.

⁷⁹ S. D. Roper, L. A. Barria: *Designing criminal tribunals*, Adershot, 2006, pp. 116–132.

⁸⁰ П. Новоселец: *Опћи дио казненог права*, оп. цит., стр. 482.

Насупрот томе, међународни војни судови у Нирнбергу и Токију имали су ексклузивну надлежност у односу на националне судове. Они су деловали у државама чији су држављани оптужени за најтежа међународна кривична дела. У односу на те злочине, била је искључена јурисдикција националних судова поражених држава. Само на тај начин су судови држава победница могли директно доћи до оптужених лица и доказа за њихову кривицу.⁸¹ И *ad hoc* трибунали – за бившу Југославију и Руанду – имају сужењу надлежност, иако и они имају приоритет у односу на националне судове (али та надлежност није ексклузивна).⁸² Наиме, национални судови могу, па чак и морају, да суде лицима за које постоји сумња да су извршила међународна кривична дела у ратним дешавањима на подручју бивше СФР Југославије, односно Руанде, под условом да *ad hoc* трибунали не воде кривичне поступке према таквим лицима. То из разлога јер су међународни судови у првом реду заинтересовани да суђење лицима која су се налазила на највишим политичким, државним, полицијским или војним положајима, док суђење осталим учиниоцима међународних кривичних дела препуштају националним судовима.⁸³ Овде се, дакле, ради о конкурирајућој надлежности.⁸⁴

Будући да се ради о изузетно значајном органу међународне заједнице, потребно је да укажемо и на надлежности сталног Међународног кривичног суда.⁸⁵ Ту се разликују следеће врсте надлежности овог суда: а) материјална, б) персонална, в) територијална и г) временска.⁸⁶

Материјална надлежност Међународног кривичног суда (чл. 5–8. Статута)⁸⁷ ограничена је на најтежа међународна кривична дела која погађају међународну заједницу. Статутом су предвиђене четири врсте злочина (међународних кривичних дела) за која је надлежан овај суд. То су:⁸⁸ 1) злочин геноцида, 2) злочин против човечности, 3) ратни злочини и 4) злочин агресије. Осим злочина агресије, за сва остала кривична дела дати су елементи на основу женевских конвенција из 1949. године и допунских протокола из 1977. године.

У погледу персоналне надлежности Међународног кривичног суда, према члану 26. Статута утврђено је да је он надлежан за вођење кривичног поступка и утврђивање кривичне одговорности физичких лица која су у време извршења неког од Римским статутом предвиђених злочина имала навршених 18 година живота, као и

⁸¹ У. Есер: „На путу ка међународном казненом суду: настанак и темељне црте Римског статута“, *Хрватски љетопис за казнено право и праксу*, Загреб, број 1/2003, стр. 149.

⁸² W. A. Schabas: *The UN international criminal tribunals: the former Yugoslavia, Rwanda and Sierra Leone*, Cambridge, 2006, pp. 178–192

⁸³ С. Задник: „Препуштање предмета међународног казненог суда хрватском правосудју и могућа спорна питања у раду са тим предметима“, *Хрватска правна ревија*, Загреб, број 3/2005, стр. 91–97.

⁸⁴ П. Новоселец: *Опћи дио казненог права*, оп. cit., стр. 481.

⁸⁵ K. Doermann, L. Doswald Beck, R. Kolb: *Elements of war crimes under the Rome statute of the international criminal court: sources and commentary*, Cambridge, 2003, pp. 127–159.

⁸⁶ И. Јовановић: „Начини покретања надлежности међународног кривичног суда“, *Међународна политика*, Београд, број 1107/2002, стр. 36–41.

⁸⁷ K. Doermann, L. Doswald Beck, R. Kolb: *Elements of war crimes under the Rome statute of the international criminal court: sources and commentary*, op. cit., pp. 98–117.

⁸⁸ Д. Јовашевић: „Појам, елементи и карактеристике међународног кривичног дела“, *Страни правни живот*, Београд, број 1–2/2005, стр. 277–298.

да су држављани неке од држава чланица Римског статута (дакле држава које су признале надлежност овог наднационалног судског органа).

Територијална надлежност суда (члан 5. Статута) простире се на територију држава на којој је извршено неко међународно кривично дело или на територију државе чији је оптужени држављанин, али само под условом да се ради о држави која је потписала Римски статут.

Временска надлежност суда (члан 11. Статута) означава да се пред овим судом могу кривично гонити и кажњавати учиниоци за она међународна кривична дела која су извршена после 1. јула 2002. године, као дана ступања на снагу Римског статута.⁸⁹ Прва оптужница пред овим судом подигнута је тек 2007. године.⁹⁰

Организација и поступак пред судом

Стални Међународни кривични суд са седиштем у Хагу чине следећи органи:⁹¹ 1. председништво суда, 2. већа (жалбено, судеће, предрасправно), 3. канцеларија тужиоца и 4. секретаријат. Суд чини осамнаест судија, за које могу бити изабрана лица високих моралних карактеристика, непристрасна и са личним интегритетом, која поседују квалификације захтеване за највише правне институције у својим државама. Бира их скупштина држава чланица овог суда већином гласова, са листе кандидата, на период од девет година. Председништво суда чине председник и два потпредседника, које бирају судије на време од три године. Оно је одговорно за правилно функционисање суда и канцеларије тужиоца, те обавља друге статутот предвиђене функције.

Тужилаштво је независни и одвојени орган суда.⁹² Оно је одговорно за примање пријава и информација, као и доказа о извршеним злочинима из надлежности суда. Њега чине тужилац и више заменика, за које могу бити бирања лица високих моралних квалитета, компетентни и са великим практичним искуством у тужилаштву или вођењу кривичног поступка. Тужиоце бира скупштина држава чланица суда, на време од девет година. Први тужилац Међународног кривичног суда је Аргентинац Луис Морено Окампо. Њега је скупштина држава чланица изабрала 21. априла 2003. године.

Секретаријат је одговоран за вансудске аспекте, администрацију и функционисање суда. Њиме управља секретар, кога бирају судије на време од пет година. Он оснива одељење за жртве и сведоке у оквиру секретаријата, које у сарадњи са тужиоцем обезбеђује заштитне мере и другу одговарајућу помоћ сведоцима или жртвама.

⁸⁹ У литератури се стога истиче да је оваквим одређивањем стварне надлежности Сталног Међународног кривичног суда извршена „тиха или прикривена амнестија“ бројних масовних злочина који су извршени у гулазима у бившем Совјетском савезу, на Тибету 1951. године, злочини апартхејда у Јужној Африци између 1960 и 1989, за време културне револуције у Кини у периоду 1966–1976, од стране војне хунте у Чилеу у периоду 1970–1980. године итд.

⁹⁰ Н. Раичевић: „Стварна надлежност међународног кривичног суда“, *Страни правни живот*, Београд, број 1–2/2005, стр. 317–326.

⁹¹ И. Јосповић: *Устрој Међународног казненог суда и обављање послова судске и правосудне управе*, Загреб, 2001, стр. 77–90.

⁹² М. Шкорић: „Посебне овласти тужитеља Међународног казненог суда да одустане од истраге и казненог прогона“, *Зборник Правног факултета у Загребу*, Загреб, број 3/2007, стр. 603–627.

Кривични поступак⁹³ пред Међународним кривичним судом започиње истрагом, коју покреће тужилац на основу претходно добијених информација и података.⁹⁴ Велику улогу у току спровођења истраге, као и широка овлашћења у предузимању појединих радњи, самостално или заједно са тужиоцем, има предсудбено веће. Оно доноси одлуку о привођењу и хапшењу осумњичених лица, као и о пуштању на слободу притворених лица. Без његове потврде оптужба не може да добије правну снагу. Тек после потврде оптужбе против неког лица, оно се као оптужени предаје судском већу ради пресуђења. Треба истаћи да предсудско веће може по поднетој тужби од стране тужиоца да донесе следеће одлуке: а) да је одбије, б) да је измени и в) да тражи њену допуну или накнадно проналажење доказа.⁹⁵ Казне које судско веће може да изрекне учиниоцима најтежих међународних кривичних дела јесу: 1) затвор у доживотном трајању, 2) затвор до тридесет година, 3) новчана казна и 4) конфискација прихода од власништва и добара који су добијени директно или индиректно извршењем злочина.

Интернационализовани кривични судови

Коначно, крајем другог и почетком трећег миленијума на светској позорници јављају се међународни судови „треће“ генерације. То су интернационализовани (мешовити или хибридни) кривични судови или трибунали. То су такође *ad hoc* судови. Они су мешовитог састава. Дакле, састављени су од домаћих и међународних судија, како би се обезбедила њихова непристрасност и спречила одмазда, односно реваншизам. И поред учешћа страних држављана у поступку пред таквим судовима, они су ипак у потпуности интегрисани у домаћи правни поредак и блиско су повезани са домаћим (националним, унутрашњим) правним системом.⁹⁶

У правној теорији истиче се више разлога који оправдавају оснивање мешовитих, хибридних или интернационализованих судова.⁹⁷

1. У ванредним ситуацијама (као што су грађански рат, оружани сукоб, јаке верске и етничке тензије) долази до вршења великог броја тешких злочина, који представљају масовно кршење људских права. Када се такво стање превазиђе, новоуспостављеној власти стоји више могућности на располагању: а) да путем комисија за истину или помирење ради на ублажавању тензија, враћању и убрзавању процеса националног помирења и враћању поверења грађана у институције власти, б) да се давањем амнестије учиниоцима кривичних дела забораве тешки догађаји из недавне прошлости и в) да се изведу пред суд и казне најодговорнија лица за учиње-

⁹³ Д. Крапац: *Процесноправне одредбе Римског статута у светлу хрватског казненоправног система*, Загреб, 2001, стр. 127–147.

⁹⁴ Г. Томашевић, „Темељни институти међународног казненог процесног права“, *Зборник Правног факултета у Сплиту*, Сплит, број 3–4/2004, стр. 198–247.

⁹⁵ М. Шкорић: „Мјешовити међународни казнени судови“, *Зборник Правног факултета у Ријеци*, Ријека, број 2/2005, стр. 933–970.

⁹⁶ С. Romano, А. Nollkaemper, Ј. К. Kleffner: *Internationalized criminal courts and tribunals; Sierra Leone, East Timor, Kosovo and Cambodia*, Oxford, 2004, стр. 78–105.

⁹⁷ А. Cassese: *Међународно кривично право*, оп. цит., стр. 404–407.

не тешке злочине, како би се у постконфликтном периоду допринело процесу изградње мира, чиме би се с друге стране деловало као фактор одвраћања од вршења нових злочина у будућности.

2. Једна од последица ванредних ситуација често је распад судског система и институција правосуђа.

3. Судски одговор на учињене злочине не може се тражити од међународне заједнице из два разлога: а) непостојање политичке воље релевантних органа међународне заједнице који би требало да оснују међународни суд (трибунал) и обезбеде услове за његово деловање и б) одсуство политичке воље великих сила да обезбеде средства (новчана, техничка, кадровска и др.) за рад овакве међународне судске инстанце.

4. Међународна заједница склона је мишљењу да се као један од начина помирења супротстављених страна може јавити коришћење националног судства под одређеним надзором (па и контролом) међународне заједнице. Тиме се: а) ублажавају националистички захтеви локалних власти које нису склоне да правосудну (као део своје суверене) власт препусте међународној заједници у целости; б) укључују се у рад судства и тужилаштва локалне судије и тужиоци који боље познају менталитет, културу, традицију, језик, обичаје и сл. оптужених лица, сведока и жртава; в) одржавање судских процеса на територијама где су се непосредно одиграли бројни злочини омогућава локалном становништву да стекне праву и потпуну представу о догађајима из недавне прошлости; г) може убрзати процес кривичног гоњења и суђења и д) може допринети постепеном унапређењу правног усавршавања локалних судија и тужилаца.

Овако формиран интернационализовани судови примењују и међународно, али и домаће кривично право. Обично су оснивани на подручјима која су у претходном периоду била изложена масовним, тешким и дуготрајним кршењима људских права, као и хуманитарног права. Два су начина оснивања ових судова: 1. актима прелазне администрације универзалне међународне организације (ОУН) – какав је случај на Косову и Метохији у саставу Републике Србије и у Источном Тимору и 2. уговором између ОУН и владе на чијој територији трибунал (суд) врши судску власт – на који начин су успостављени хибридни судови у Сијера Леонеу и Камбоџи. У правној теорији наводи се неколико циљева успостављања интернационализованих судова: 1. да се санкционишу озбиљна кршења међународног хуманитарног права и људских права која су учињена од стране појединаца; 2. одвраћање од даљег кршења људских права и 3. пружање помоћи појединим државама у поновном успостављању владавине права и правне државе.

У новије време у међународној заједници формирана су четири интернационализована суда.⁹⁸ То су судови у: 1. Источном Тимору, 2. Косову и Метохији, 3. Камбоџи и 4. Сијера Леонеу.

⁹⁸ Поред наведених интернационализованих судова, у литератури се указује на специфичан положај суда са међународним учешћем – Већа за ратне злочине Државног суда Босне и Херцеговине. Тај суд налази се у оквиру правосудног система Босне и Херцеговине, али у њему, поред домаћих, раде и међународне судије. Такође, у новије време се расправља о потреби увођења Специјалног суда у Либану. У оквиру ових расправа анализира се и правни положај Високог ирачког суда у Багдаду, иако у њему нема међународних судија (Б. Павишић, В. Грозданић, П. Веић: Коментар Казненог закона, Загреб, 2007, стр. 404–405).

Источни Тимор

Због извршених бројних злочина кршењем људских права и хуманитарног права у ратним дешавањима у Источном Тимору, 1999. године избио је сукоб великих размера. Зато је Савет безбедности ОУН, Резолуцијом број 1272 од 25. октобра 1999. године, установио Прелазну управу (УНТАЕТ) у Источном Тимору, са задатком да успостави управу у земљи до стицања независности после одласка војних снага Индонезије. Но ова Прелазна управа имала је и задатак да приведе правди лица која су одговорна за насиље које се догодило током спровођења референдума о независности у овој пацифичкој држави.⁹⁹ У основи ове обавезе налази се Резолуција Савета безбедности ОУН 141/2002, којом је одређено оснивање Посебног (Специјалног) већа за тешка кривична дела. Како је правосудни систем у Источном Тимору био потпуно уништен, то је Прелазна управа донела Уредбу 2000/11, којом је успостављен судски систем Источног Тимора којим се оснивају окружни судови и Жалбени суд у граду Дилију.

Поред тога, Уредбом 2000/15 од 6. јуна 2000. године основана су Посебна већа за тешке (озбиљне) злочине. Та судска већа чиниле су домаће и међународне (које именује ОУН) судије, са задатком да спроведу поступак кривичног гоњења и утврђивања кривичне одговорности лица за извршена озбиљна кршења међународног хуманитарног права и основних људских права која су се десила у Источном Тимору.¹⁰⁰ Дакле, Посебна већа за озбиљне злочине надлежна су за следећа тешка кривична дела: 1. ратни злочини, 2. злочин против човечности, 3. злочин геноцида, 4. убиства, 5. сексуална кривична дела и 6. мучење.

У погледу временске надлежности, Посебна већа за озбиљне злочине овлашћена су да поступају у случају да су наведена међународна кривична дела извршена у периоду од 1. јануара до 25. октобра 1999. године. Као изворе права, ова већа примењују „уговоре и призната начела и норме међународног права укључујући утврђена начела међународног права оружаних сукоба“.¹⁰¹ Интересантно је и да је у Индонезији (у чијем се саставу до 1999. године налазио Источни Тимор) усвојен Закон број 26/2000, којим је инплементирано међународно кривично право иначе садржано у Римском статуту сталног Међународног кривичног суда. Нешто касније председник ове државе донео је Одлуку број 53/2001, којом је установио *ad hoc* кривични суд са задатком да води кривични поступак против лица која су осумњичена за озбиљно кршење људских права 1999. године у вези са референдумом у Источном Тимору.

Косово и Метохија

Крајем деведесетих година прошлог века у јужној покрајини у саставу Републике Србије (у тадашњој Савезној Републици Југославији) избила је оружана побуна албанског становништва против актуелне политичке власти, са тежњом за отце-

⁹⁹ C. Romano, A. Nollkaemper, J. K. Kleffner: *Internationalized criminal courts and tribunals; Sierra Leone, East Timor, Kosovo and Cambodia*, op. cit., pp. 117–169.

¹⁰⁰ S. de Bertodano: „Current Developments in Internationalized Courts“, *Journal of International Criminal Justice*, 1/2003, pp. 234–236.

¹⁰¹ Dž. Džouns, S. Pauls: *Међународна кривична пракса*, Београд, 2005, стр. 28–32.

пљењем. Хуманитарна катастрофа и бројни случајеви кршења људских права довели су до НАТО интервенције на СР Југославију у периоду 24. марта до 10. јуна 1999. године. После окончања оружане активности, Савет безбедности ОУН је Резолуцијом број 1244 од 10. јуна 1999. године ставио подручје покрајине Косово и Метохија под цивилни надзор Административне мисије ОУН (УНМИК).¹⁰² Специјални изасланик генералног секретара ОУН донео је Уредбу број 2000/6 од 15. фебруара 2000. године, којом је омогућено именовање међународних службеника (судија и тужилаца) у правосудне институције на Косову и Метохији, с обзиром на урушеност правосудног система, да би поред судије, два дана касније у Косовској Митровици био постављен и први међународни тужилац.¹⁰³ Ови међународни службеници (судија и тужилац у Косовској Митровици) имали су задатак да раде заједно са домаћим (локалним) судијама и тужиоцима, како би се повратила безбедност у овом граду и супротставило притиску на младо домаће правосудје.¹⁰⁴

При томе су међународни судија и тужилац имали овлашћење, али и одговорност, да обављају задатке који им припадају, укључујући овлашћења да преузимају одговорност за нове, али и текуће кривичне предмете у оквиру надлежности суда у коме су постављени. Дакле, они су обављали послове редовног правосудја у погледу кривичног гоњења и кажњавања учинилаца кривичних дела. Потом су измењеном Уредбом број 2001/2 од 12. јануара 2001. године међународне судије и тужиоци били уведени у целокупни кривичноправни систем Косова и Метохије (а не само у Косовској Митровици), заједно са домаћим судијама и тужиоцима. Но, за разлику од осталих интернационализованих судова, судови на Косову и Метохији имају знатно ширу надлежност поступања. Тако они могу да преузму било који кривични случај (а не само најтеже случајеве кршења међународног хуманитарног права и људских права). Дакле, они су надлежни да поступају у свим кривичним предметима. Такође, ни у погледу временске надлежности ови судови немају никаква ограничења.¹⁰⁵

То указује на чињеницу да се на подручју Косова и Метохије не ради о међународном суду који би судио учиниоцима међународних кривичних дела. Његов „интернационални“ карактер произилази из две чињенице: 1. основу његовог поступања и деловања чини међународни акт – уредба Специјалног изасланика генералног секретара ОУН и 2. у његов састав поред домаћих, улазе и међународне судије и тужиоци, дакле лица која имају држављанство неке друге државе.

Камбоџа

У Камбоџи је у периоду од 17. априла 1975. до 7. јануара 1979. године, за време власти Црвених Кмера, извршен велики број злочина у којима је страдало преко 1.700.000 цивилних лица. Готово после четврт века од извршених злочина закључен је

¹⁰² С. Romano, A. Nollkaemper, J. K. Kleffner: *Internationalized criminal courts and tribunals; Sierra Leone, East Timor, Kosovo and Cambodia*, op. cit., pp. 213–259.

¹⁰³ Други међународни судија на Косову и Метохији постављен је 6. јуна 2000. године у окружном суду у Приштини, у складу са Уредбом УНМИК-а број 2000/34, којом је проширена примена Прописа број 6. на све округе на подручју Косова и Метохије.

¹⁰⁴ Dž. Džouns, S. Pauls: *Међународна кривична пракса*, оп. цит., стр. 25–28.

¹⁰⁵ М. Шкорић: *Тужитељ пред међународним казним судовима*, Ријека, 2007, стр. 35–39.

Споразуме између ОУН и владе Камбоџе, 17. марта 2000. године. На основу тог Споразума договорено је оснивање посебног судског органа, који би био надлежан за утврђивање кривичне одговорности појединаца за извршене злочине у претходном периоду.¹⁰⁶ Тако је 2001. године Народна скупштина Камбоџе донела Закон о ванредним већима у камбоџанским судовима за гоњење злочина почињених за време Демократске Кампучије. Ова ванредна већа надлежна су за утврђивање кривичне одговорности и кажњавање руководећих припадника Црвених Кмера, као најодговорнијих лица за „повреде камбоџанског права, међународног хуманитарног права, обичаја и међународних конвенција“ у периоду од 17. априла 1975. до 7. јануара 1979. године.

Дакле, на основу закљученог Споразума између ОУН и владе Камбоџе, као и новодонетог Закона, основано је ванредно (посебно) судско веће (у оквиру постојећег правосудног система Камбоџе). У његов састав су, поред домаћих, улазиле међународне судије.¹⁰⁷ Ради се, заправо, о надлежности ванредних већа за поступање у случају извршења следећих кривичних дела: 1. геноцид, 2. злочин против човечности, 3. тешке повреде Женевских конвенција, 4. повреде Хашке конвенције за заштиту културне својине у случају оружаног сукоба и 5. злочине извршене против међународно заштићених лица према Бечкој конвенцији о дипломатским односима. Поред тога, ванредна (посебна) већа су надлежна и за поступање у случају извршења кривичних дела по Кривичном закону Камбоџе из 1956. године, и то за: 1. убиства, 2. мучења и 3. верски прогон.¹⁰⁸

У погледу временске надлежности, ово Посебно судско веће надлежно је само за кривично гоњење и пресуђење учинилаца кривичних дела која су извршена у периоду од 17. априла 1975. до 7. јануара 1979. године на подручју ове државе. Оно што је карактеристично за овај интернационализовани суд јесте чињеница да се кривични поступак пред овим посебним већем води према домаћим кривичнопроцесним одредбама, а тамо где их нема или нема могућности њихове примене, дозвољена је могућност примене правила сталног Међународног кривичног права (дакле сходна примена правила из Римског статута).¹⁰⁹

Сијера Леоне

Последњи интернационализовани суд основан је у Сијера Леонеу,¹¹⁰ у малој афричкој држави у којој је 1991. године избио сурови грађански рат између владиних снага и побуњеничких снага окупљених око Революционарног уједињеног фронта. Ратни сукоби, са промењивим интензитетом и уз учешће појединих суседних држава (Либерије), трајали су готово десет година. Коначно је 7. јула 1999. године у Ломеу, главном граду Тогоа, потписан мировни споразум којим су окончана ратна

¹⁰⁶ C. Romano, A. Nollkaemper, J. K. Kleffner: *Internationalized criminal courts and tribunals; Sierra Leone, East Timor, Kosovo and Cambodia*, op. cit., pp. 189–214.

¹⁰⁷ Dž. Džouns, S. Pauls: *Међународна кривична пракса*, оп. цит., стр. 33–36.

¹⁰⁸ Dž. Džouns, S. Pauls: *Међународна кривична пракса*, оп. цит., стр. 34–35.

¹⁰⁹ М. Шкорић: *Тужитељ пред међународним казним судовима*, оп. цит., стр. 39–42

¹¹⁰ W.A. Schabas: *The UN international criminal tribunals : the former Yugoslavia, Rwanda and Sierra Leone*, Cambridge, 2006, pp. 178–192.

страдања.¹¹¹ Како би се стабилизовала ситуација у овој афричкој држави, на препоруку генералног секретара ОУН,¹¹² 16. јануара 2002. године у Фритауну је потписан Споразум о оснивању Специјалног суда између ОУН и владе Сијера Леонеа. Као додаток овог Споразума налазе се и Статут Специјалног суда и Правилник о поступку и доказивању.

Овај Статут Специјалног суда је по својој садржини у великој мери сличан статутима *ad hoc* трибунала (за бившу Југославију и за Руанду), при чему у чл. 19, 20. и 22. овај Статут, у недостатку одговарајућих прописа, изричито упућује на одговарајућу праксу *ad hoc* трибунала.¹¹³ Законски акт о Специјалном суду донет је 19. марта 2002. године.¹¹⁴ Седиште Специјалног суда (а не посебних одељења или већа) је у Фритауну. Према члану 1. Статута, овај суд надлежан је за поступање у кривичним предметима лица која су одговорна за следећа кривична дела: 1. злочин против човечности, 2. повреде члана 3. Женевске конвенције и другог допунског протокола из 1977. године, 3. друге тешке и озбиљне повреде међународног хуманитарног права и 4. поједине тешке злочине према кривичном праву Сијера Леонеа, као што су: а) злостављање девојака према Закону о спречавању активности над децом из 1926. године и б) самовласно уништавање имовине према Закону о злонамерној штети из 1861. године.

У погледу временске надлежности, Специјални суд у Сијера Леонеу надлежан је за сва наведена кривична дела која су извршена после 30. новембра 1996. године (иако је грађански рат у овој сиромашној афричкој држави започео још 1991. године).¹¹⁵ За ова кривична дела суд може изрећи следеће врсте и мере казни (члан 19. Статута): 1. казну затвора, 2. казну доживотног затвора, 3. трајно одузимање имовине, прихода и других средстава стечених противзаконито или кривичним делом и њихов повраћај законитом власнику.

Оно што представља интересантно решење у погледу надлежности Специјалног суда јесте и чињеница да је поред овог суда у кривичним стварима паралелно надлежно и редовно судство у овој држави, при чему Специјални суд има примат у вођењу кривичног поступка. При томе овај суд у сваком моменту може да тражи од домаћег суда да му уступи одређени кривични предмет. Друга специфичност овог решења произилази из чињенице да су велики број међународних кривичних дела на подручју Сијера Леонеа управо извршили малолетници. Стога је Статутом Специјалног суда предвиђено да ће под надлежност његовог поступања доћи и лица старија од 15 година – дакле малолетници (деца-војници).¹¹⁶

¹¹¹ C. Romano, A. Nollkaemper, J. K. Kleffner: *Internationalized criminal courts and tribunals; Sierra Leone, East Timor, Kosovo and Cambodia*, op. cit., pp. 214–249.

¹¹² Ова препорука је саставни део Извештаја генералног секретара о установљењу специјалног суда за Сијера Леоне, из октобра 2000. године. На основу овог Извештаја Савет безбедности је донео резолуцију број 1370/2001, којом се од владе ове афричке државе захтева да убрза процес оснивања специјалног кривичног суда, заједно са генералним секретаром УН и високим комесаром за људска права.

¹¹³ A. Cassese: *Међународно кривично право*, оп. цит., стр. 404–411.

¹¹⁴ Ц. Џоунс, С. Паулс: *Међународна кривична пракса*, оп. цит., стр. 18–22.

¹¹⁵ М. Симовић, М. Благојевић: *Међународно кривично право*, Бања Лука, 2007, стр. 29–31.

¹¹⁶ М. Шкорић: *Тужитељ пред међународним казним судовима*, оп. цит., стр. 42–44.

Закључак

Међународна заједница је од најстаријих времена до данашњих дана предвиђала различите облике помоћи и сарадње у циљу кривичног прогона и кажњавања учинилаца најтежих међународних кривичних дела (геноцида, злочина против човечности и ратних злочина) којима се на најтежи, најгрубљи начин крше правила међународног хуманитарног права и повређују или угрожавању човечност и друга добра заштићена међународним системом правних прописа. Међу тим облицима помоћи најзначајнији је онај који се састоји у установљењу и деловању међународних кривичних судова који у интересу правде, у име цивилизованог дела човечанства, воде кривични поступак и изричу казне и друге кривичне санкције учиниоцима међународних кривичних дела.

Да би суд имао карактер „међународног“ суда, он мора бити конституисан на темељу међународног права, односно на темељу правних правила којима се уређују субјекти признати у међународној заједници. Ти судови могу бити формирани уговором између појединих држава (најчешће држава победница после завршених ратова, као што су били нпр. Нирнбершки и Токијски суд) или одлуком међународног органа (нпр. Савета безбедности у случају Хашког трибунала или трибунала за Руанду). Овај суд мора да примењује искључиво (или претежно) правила међународног права. То значи да за конституисање и деловање таквог суда постоје посебна међународна правила. Таква правила не представљају израз суверенитета неке државе, нити израз одређеног правног система, већ правни систем међународне заједнице у целини. И састав оваквог суда такође мора бити међународни. То значи да чланове суда чине лица разних држављанстава, која представљају међународну заједницу у целини, а не поједине државе из којих таква лица долазе. И на крају, суд је надлежан за кривични прогон и кажњавање лица која се јављају као учиниоци међународних кривичних дела, дакле кривичних дела која су одређена као најтежи облици кршења међународног права, дела која су као таква предвиђена у релевантним међународним правним актима.

Ова идеја о формирању наднационалног, наддржавног кривичног суда коначно је дошла до изражаја после Другог светског рата, када су победничке силе формирале тзв. Нирнбершки и Токијски суд, када су после судских процеса изречене и извршене казне учиниоцима најтежих међународних кривичних дела. Тиме је међународно кривично правосуђе постало реалност. Крајем двадесетог века, кроз формирање привремених *ad hoc* кривичних трибунала за бившу СФР Југославију и Руанду, одлуком Савета безбедности ОУН и кроз деловање интернационализованих судова (Источни Тимор, Сијера Леоне, Камбоџа, Косово и Метохија) сазрела је идеја о формирању сталног Међународног кривичног суда у Хагу, који је надлежан за вођење кривичних поступака, утврђивање кривичне одговорности и изрицање казни за најтежа међународна кривична дела која су учињена широм света, од било ког лица, почев од 1. јула 2002. године.

Литература

1. Ackerman, J. E.; Sullivan, E. O.: *Practice and Procedure of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia with selected materials from International Criminal Tribunal for Rwanda*, Hague, London, Boston, 2000.

2. Bantekas, I.: *Principles of direct and superior responsibility in international humanitarian law*, Manchester, 2002.
3. *Basic Documents*, United Nations, ICTY, Hague, 1995.
4. Bassiouni, C. M.: *A manual on International Humanitarian Law and arm control agreements*, Ardsley, 2000.
5. Bassiouni, C. M.: *The legislative history of the international criminal court*, Ardsley, 2005.
6. Blakesley, Ch.: Jurisdiction, Definition and Triggering Mechanism, *The International Criminal Court*, 13. Nouvelles etudes penales, AIDP, 1997.
7. Broomhall, B.: *International justice and the international criminal court: between sovereignty and the rule of law*, Oxford, 2004.
8. Van de Wyngaert, C.: *International criminal law*, Kluwer, Hague, London, Boston, 2001.
9. Василијевић, В.: *Међународни кривични суд*, Београд, 1961.
10. Gilbert, G. M.: *Nuremberg Diary*, London, 1948.
11. Деган, В. Ђ.; Павишић, Б.: *Међународно казнено право*, Ријека, 2005.
12. Димитријевић, В.; Рачић, О.; Ђерић, В.; Папић, Т.; Петровић, В.; Обрадовић, С.: *Основи међународног јавног права*, Београд, 2007.
13. Doermann, K.; Doswald Beck, L.; Kolb, R.: *Elements of war crimes under the Rome statute of the international criminal court: sources and commentary*, Cambridge, 2003.
14. Ђурђић, В.; Јовашевић, Д.: *Међународно кривично право*, Београд, 2003.
15. Јовашевић, Д.: *Коментар Кривичног закона СР Југославије*, Београд, 2002.
16. Јовашевић, Д.: *Међународна кривична дела – одговорност и кажњивост*, Ниш, 2010.
17. Јовашевић, Д.: *Кривично право, Општи део*, Београд, 2010.
18. Јовашевић, Д.: *Лексикон кривичног права*, Београд, 2011.
19. Jones, J. R.W.D.; Powles, S.: *International criminal practice*, Ardsley, New York, 2003.
20. Јосиповић, И.: *Хашко инплементацијско казнено право*, Загреб, 2000.
21. Кривокапић, Б.: *Лексикон међународног права*, Београд, 1997.
22. Mettrauh, G.: *International crimes at the ad hoc tribunals*, Oxford, 2005.
23. Minear, R. H.: *Victor's Justice: The Tokyo War Crimes Trial*, Princeton, 1973.
24. Neave, A.: *Nuremberg: особно свједочанство о суђењу главним нацистичким ратним злочинцима 1945–1946*, Загреб, 1980.
25. Новоселец, П.: *Опћи дио казног права*, Загреб, 2004.
26. Павишић, Б.; Грозданић, В.; Веић, П.: *Коментар Казненог закона*, Загреб, 2007.
27. Prince, M.; Prince, M. A.: *UN genocido impuni: L' Armenocide*, Beirut, 1967.
28. Прљета, Љ.: *Злочини против човечности и међународног права*, Београд, 1992.
29. Roling, B. V. A.; Cassese, A.: *The Tokyo trial and Beyond*, Oxford, 1993.
30. Romano, C.; Nollkaemper, A.; Kleffner, J. K.: *Internationalized criminal courts and tribunals, Sierra Leone, East Timor, Kosovo and Cambodia*, Oxford, 2004.
31. Roper, S. D.; Barria, L. A.: *Designing criminal tribunals*, Adershot, 2006.
32. Симовић, М.; Благојевић, М.: *Међународно кривично право*, Бања Лука, 2007.

33. Smit, E.: *The American Road to Nuremberg – the Documentary Record 1944–1945*, Stanford, 1982.
34. Schabas, W.A.: *The UN international criminal tribunals: the former Yugoslavia, Rwanda and Sierra Leone*, Cambridge, 2006.
35. Ferenz, B.: *An International Criminal Court: A step toward World Peace*, New York, 1980.
36. Henckaerts, J. M.; Doswald, B. L.: *Обичајно међународно хуманитарно право*, Cambridge, 2005.
37. Calvoaressi, P.: *Nuremberg – the facts and the consequences*, London, 1947.
38. Cassese, A.: *Међународно кривично право*, Београд, 2005.
39. Цигар, Н.; Мештровић, С.: *Genocide in Bosnia: the politice of ethnic cleaning*, Texas, 1995.
40. *Comentaries on the International Law Commissions, Draft Code of the Crime against the Peace and Security of Mankind*, AIDP, 1993.
41. Џоунс, Џ.; Паулс, С.: *Међународна кривична пракса*, Београд, 2005.
42. Шкорих, М.: *Тужитељ пред међународним казненным судовима*, Ријека, 2005.